

ACTIVITATEA PRIMĂRIEI MUNICIPIULUI TIMIȘOARA ÎN VREME DE RĂZBOI (ANUL 1941)

Vasile Rămneanțu*

Cuvinte cheie: Primăria, Timișoara, buget, social, cultural

Keywords: Mayoralty, Timișoara, budget, social, cultural

Evenimentele dramatice prin care a trecut România începând din vara anului 1940 (pierderi teritoriale, urmate de instaurarea unui regim politic totalitar) au afectat serios și activitatea Primăriei municipiului Timișoara. Astfel, sub raportul organizării teritoriale și a conducerii instituțiilor publice, regimul Antonescu a avut o abordare cu totul diferită în raport cu cea existentă pe timp de pace.¹ Guvernul generalului Ion Antonescu a modificat Legea administrativă din anul 1938, trecând la un model administrativ de criză, organizat după principii birocratice, cu o structură piramidală și cu dispozitive stricte de subordonare ierarhică, noțiunile de autonomie locală sau de descentralizare administrativă nemaigăsindu-și locul.²

Pe fondul venirii la putere în România și a mișcării legionare, la 6 octombrie 1940 primar al Timișoarei a devenit profesorul Radu Ilie (lider al mișcării din Banat), care s-a aflat în fruntea orașului până la 29 ianuarie 1941. În urma rebeliunii legionare, acesta a fost înlocuit cu Jung Hans, care a condus destinele orașului în perioada 29 ianuarie–5 februarie 1941, din data respectivă funcția de primar fiind deținută de către Pop Eugen (până la 19 august 1943).³

Tot în urma îndepărtării legionarilor de la putere, în conformitate cu un

---

* Universitatea de Vest Timișoara, b-dul Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: vasileramneantu@yahoo.com

¹ Viorel Stănică, "Administrarea teritoriului Rămâniei în timpul celui de-al doilea război mondial," *Transylvanian Review of Administrative Science* 19 (2007): 114. www.researchgate.net/publication/fulltext, accesat la 23 august 2020.

² Ibid., 109.

³ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timișoara. Monografie* (Timișoara: Ed. Universității de Vest, 2002), 511. Hans Jung a fost primar delegat conform ordinului telegrafic nr. 453/1941 al Ministerului Afacerilor Interne, vezi Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș (SJANT), *fond Primăria Municipiului Timișoara*, d. 5/1941, 109.

ordin al Ministerului Afacerilor Interne, administrarea cantinelor legionare urma să fie preluată de către autoritățile comunale, prefectul județului Timiș-Torontal dispunând conducerii Primăriei ca acestea să fie preluate imediat, iar acolo unde activitatea lor a fost întreruptă să fie repuse în funcțiune.⁴ Drept urmare, primarul municipiului Timișoara l-a informat pe prefectul județului că Primăria a preluat cantinele legionare și le administra prin intermediul delegațiilor săi.⁵

În luna mai 1941, primarul Timișoarei, Eugen Pop declara că bugetul municipiului era restrâns, sarcinile fiind sporite în urma plasării la Timișoara a unor instituții culturale și de învățământ din teritoriile pierdute de România. Acesta era mai mic cu un milion de lei față de bugetul din anul 1940, fiind de 159.734.000 de lei și în consecință era nevoie de “muncă chibzuită și economii foarte severe”. Reducerea se datora faptului că printr-un decret lege din 1 aprilie 1941 s-a micșorat cota de încasări suplimentare, în 1940 municipiul având din cotele suplimentare încasări de 17 milioane de lei, iar în anul pe care îl analizăm doar de 11 milioane de lei.

În aceste condiții, diferența urma să fie acoperită din majorarea impozitelor încasate de stat pe seama comunei. Astfel, din cote adiționale și suplimentare Primăria va încasa 59.446.000 de lei, iar din exploatarea întreprinderilor 30.250.000 de lei, cele mai mari încasări provenind de la întreprinderile electromecanice, fiindcă întreprinderile I.T.A.S. aveau de plătit anuitați numeroase, iar SET nu dădeau decât jumătate de milion de lei la suma globală de mai sus.

Se mai obțineau venituri din averile comunale (12.401.000 de lei), din impozite și taxe comunale (5.703.000 de lei), din veniturile instituțiilor culturale și de educație (1.300.000 de lei), din rămășițe și amenzi neîncasate în 1940 (7.350.000 de lei).⁶

În noul buget era prevăzută suma de 226.000 de lei pentru ajutorarea elevilor și studenților săraci (cu cărți, haine, ajutoare de studii etc.), o sumă foarte mică deoarece nu s-a putut înscrie una mai mare din cauza comprimărilor de cheltuieli, iar pe de altă parte datorită faptului că în Timișoara au sporit foarte mult numărul instituțiilor de cultură refugiate, așa încât și pe seama acestora a trebuit să se înscrie în buget o sumă specială (550.000 de lei).

În aceste condiții au fost reduse fondurile destinate Bibliotecii comunale pentru achiziționarea de cărți noi (80.000 de lei), pentru abonamente la reviste și ziare (70.000 de lei) sau pentru întreținerea acesteia (bugetul alocat Bibliotecii era de 645.000 de lei). Se preciza că Biblioteca comunală avea o sală de lectură luminoasă, plăcută și liniștită.

⁴ SJANT, *fond Primăria Municipiului Timișoara*, d. 5/1941, 83.

⁵ *Ibid.*, 82.

⁶ *Dacia*, 22 mai 1941, 8.

Și Muzeul avea un buget redus; acesta și-a reorganizat Pinacoteca, ce urma să se deschidă și să fie pusă la dispoziția vizitatorilor.

În noul buget a fost prevăzută o sumă de bani pentru punerea la punct a secției Arhivelor, un specialist urmând să înceapă în curând lucrările în această privință.

Totodată, Primăria va continua să suporte toate cheltuielile de încălzire, iluminat, serviciul de incendiu pentru Teatrul comunal, clădirea cu întregul inventar fiind dată în folosința Teatrului Național și a Operei Române din Cluj refugiată la Timișoara.

În schimb, nu se mai dispunea în buget de nicio sumă pentru subvenționarea de turnee la Timișoara a altor trupe teatrale din țară.

În noul buget era prevăzută suma de 400.000 de lei pentru înființarea unei grădini botanice – un proiect inițiat în anii anteriori, bani ce urmau a fi puși la dispoziția Facultății de știință. Această grădină botanică urma să fie organizată pe terenul din spatele Automobil-Club, între aleea de acolo și canalul Bega, Facultatea de știință dispunând și de o subvenție din parte statului, așa încât pe terenul de mai sus, în Parcul Rozelor și pe o jumătate din parcul Eminescu proiectata Grădină Botanică va fi destinată pentru uzul elevilor și studenților din Timișoara și din întreaga regiune.⁷

În condițiile intrării României în război, Primăria municipiului Timișoara a fost nevoită să facă față unor situații speciale și, astfel, bugetul acesteia pe anul 1941 a suferit o serie de modificări. La 19 iulie 1941, bugetul a primit la capitalul venituri și cheltuieli cu destinație specială un fond special pentru asistența socială a nevoiașilor de toate categoriile alimentat din contribuții benevole. Cheltuielile erau destinate pentru ajutorarea familiilor sărace a mobilizaților, a refugiaților și evacuaților din teritoriile ocupate sau din zonele periclitate, a soldaților răniți sau bolnavi, pentru îmbunătățirea hranei în Căminele de zi, ajutorarea studenților și elevilor săraci etc., tot acest sprijin fiind acordat pe măsura încasărilor din respectivele contribuții benevole.

În aceste condiții, cifra totală a bugetului general se va majora, atât la venituri cât și la cheltuieli, la 164.734.146 de lei, aceste modificări fiind aprobate de către forurile superioare.⁸

Tot datorită stării de război, Crucea Roșie din Timișoara solicita (la 12 martie 1941) conducerii Primăriei un ajutor, prin servirea unei mese pentru

⁷ Ibid., 28 mai 1941, 4. Pentru activitatea Muzeului Banatului din anul 1941, vezi Florin Medeț, Vasile Rămneanțu, *Muzeul Banatului*, vol. II, 1918–1948 (Timișoara: Mirton, 2003), 173–189. În legătură cu proiectata Grădină Botanică, vezi Vasile Rămneanțu, *Coriolan Băran. O viață pentru Banat* (Timișoara: Mirton, 2011), 146.

⁸ SJANT, *fond Primăria municipiului Timișoara*, d. 3/1941, 80–82.

1600 de polonezi săraci aflați în trecere prin Timișoara. Cererea a fost aprobată, hrana fiind preparată de către o cantină populară a municipiului.⁹

Primăria a fost nevoită, de asemenea, în anul 1941 să contribuie la întreținerea trupelor germane dislocate în orașul de pe Bega, iar în acest sens o adresă a Ministerului Finanțelor către Ministerul Afacerilor Interne preciza că toate livrările efectuate și serviciile prestate de către autorități sau serviciile publice românești în favoarea trupelor germane din România urmau a fi plătite fără întârziere de către guvernul german, prin împuternicitul său special pe chestiuni economice din țara noastră, instituțiile românești respective urmând a comunica sumele cheltuite.¹⁰

În plan urbanistic, la 8 martie 1941 a fost înaintat Primăriei de către arhitectul Silvestru Rafiroiu proiectul Regulamentului de construcții al orașului, dar se preciza că acesta nu era decât o dezvoltare a vechiului regulament de construcții al municipiului, care la rândul său era o traducere a regulamentului maghiar.

La 16 aprilie, la Serviciul Contencios al Primăriei s-a desfășurat o ședință în care s-a luat în discuție regulamentul de construcție, șeful Serviciului Tehnic municipal, inginerul Vasile Ciurce, prezentând un referat amănunțit în care sublinia necesitate introducerii a unor dispoziții și norme legale cuprinzând următoarele capitole privind urbanistica orașului: zonificarea; circulația; înzestrări; estetica. Se mai preciza că regulamentul de trotuare se afla la Serviciul Contencios spre a fi modificat potrivit ordinului recent al Ministerului Afacerilor Interne, iar regulamentul de organizare internă a fost întocmit de către Serviciul Tehnic, aflându-se la Primărie pentru a fi aprobat. Proiectul regulamentului de construcție urma a fi revizuit și completat ținându-se seama și de propunerile aduse în acest sens. Dar în acel moment Serviciul Tehnic se confrunta cu lipsa inginerilor și funcționarilor, deoarece cei mai mulți dintre aceștia au fost mobilizați și astfel nu se putea lucra la acesta.

Din aceeași zi datează și referatul șefului Serviciului Tehnic adresat primarului Timișoara asupra proiectului elaborat de către arhitectul Silvestru Rafiroiu, precizându-se că era luat ca model planul director de sistematizare a Bucureștiului, ținându-se însă cont de specificul Timișoarei. Se arăta că deși orașul nu avea cartiere comerciale, industriale etc. încă bine definite, era totuși un centru urban unde se întâlneau cele trei ramuri principale de activitate: comerțul, industria și chiar agricultura, existând dorința de a înlesni dezvoltarea acestor sectoare economice dar și gruparea lor în așa fel ca noile clădiri

⁹ Ibid., d. 31/1941, 131.

¹⁰ Ibid., d. 5/1941, 72. În perioada 15 ianuarie–31 ianuarie 1941, Primăria a alocat din depozitul ei de lemne o cantitate de 13 metri cubi de lemne de foc, avînd valoarea totală de 7930 de lei.

să corespundă și condițiilor sanitare și biologice¹¹, avându-se în vedere în acest sens modelul german.

În privința fundațiilor, știindu-se cât de defectuos era solul orașului, fie din cauza umpluturilor, fie al nivelului de apă prea ridicat, era absolut necesar ca prin măsurile ce trebuiau luate să fie asigurată protecția proprietarilor care construiau, fiind nevoie să se prevadă obligativitatea sondajelor, indicarea nivelului maxim al apei din subsol și, în special, să se prescrie în mod detaliat felul și modul de izolare și apărare contra acestor neajunsuri. Totodată, în noul regulament (după modelul german) trebuia să se prevadă o întrebuițare rațională a materialului de construcție, care însă să asigure prin calitatea acestuia rezistența construcției, fiind necesar să se realizeze analizele și încercările materialelor respective. Se sublinia și faptul că în regulamentul-proiect nu era prevăzută restricția sanitară referitoare la alimentarea cu apă potabilă în zonele unde nu exista rețeaua de alimentare cu apă potabilă și unde, în urma solului insalubru, apa de băut era de proastă calitate. Nu erau prevăzute nici instalațiile pentru scurgerea apelor și murdăriilor casnice în cartierele unde nu existau rețelele de canalizare și unde groapa de absorbție, din cauza nivelului prea ridicat al apei din subsol, nu putea să le absoarbă.¹²

În cursul anului 1941, Serviciul Tehnic municipal a executat o serie de lucrări, printre cele mai importante fiind construirea de străzi noi, lucrări de nivelări, întreținerea Bibliotecii comunale, a Căminului de ucenici numărul 2, a Orfelinului, a Coloniei de vară Poiana Mărului, a Serviciului de incendiu, pentru terminarea lucrărilor la Școala primară de experiență, întreținerea Căminelor de zi și a Azilului de noapte etc.¹³

Reținem și cererea locuitorilor din strada Muzicescu, în urma căreia conducerea Primăriei a decis amplificarea iluminatului public, în momentul în care Direcțiunea I.E.T. dispunea de materialul necesar.¹⁴

O problemă sensibilă rămânea cea a podurilor din Timișoara, Serviciul Tehnic pronunțându-se pentru sistarea circulației tramvaielor pe podul Ștefan cel Mare, nemailându-și răspunderea asupra eventualelor consecințe și, drept urmare, o comisie a hotărât (în prezența primarului Eugen Pop) sistarea, începând din data de 15 aprilie 1941, a circulației tramvaielor pe pod, urmând ca aceasta să fie realizată prin transbordare.

S-a mai decis ca S.T.M. să invite un specialist de la firma "Astra" din Arad sau de la UDR, secția Poduri, pentru examinarea podului prin încercare.¹⁵

¹¹ Ibid., d. 31/1941, 48–50.

¹² Ibid., 53–54.

¹³ Ibid., d. 34/1941, 35.

¹⁴ Ibid., d. 3/1941, 153.

¹⁵ Árpád Jancsó, *Istoricul podurilor din Timișoara* (Timișoara: Mirton, 2001), 193.

Procesul verbal din 18 iulie 1941, întocmit de către inginerii Vasile Ciurceu (șeful Serviciului Tehnic) și Ioan Polen (șeful secției Drumuri, Poduri și Ape), privind expertiza inginerului Dan Mateescu evidențiază că în urma propunerilor autorului evaluării și ținând cont de absoluta nevoie de circulație a tramvaielor până la gară era necesară o reparație imediată, de a cărei execuție se va îngriji I.E.T. (direct interesată), directorul acestei întreprinderi, Cornel Micloși, fiind de acord cu această soluție. În urma analizei realizate, luându-se în considerare că “se va trece la executarea reparațiilor arătate”, Serviciul Tehnic a fost de acord cu circulația în continuare a tramvaielor pe Podul Ștefan cel Mare, serviciul întocmind proiectul noului pod de beton armat, care a fost proiectat de către Ioan Polen.¹⁶ Dar lipsa fondurilor necesare și războiul nu au permis realizarea noului pod, problema rămânând astfel nerezolvată.

O altă chestiune care nu și-a găsit rezolvarea în perioada interbelică a fost cea a construirii unei Aerogări la Timișoara; într-o adresă către Corpul 6 Armată conducerea Primăriei informa că aceasta nu a prevăzut în buget decât sumele necesare pentru acoperirea cheltuielilor cu supravegherea tehnică și a materialelor necesare pentru construirea Aerogării. Drept urmare, nu existau prevederi bugetare pentru plata întreținerii oamenilor angajați în construirea Aerogării, care urma ca, potrivit înțelegerii cu reprezentanții Ministerului Aerului și Marinei, “să ne fie puși la dispoziție de către Dvs”. Pe de altă parte, Primăria a făcut toate formele necesare pentru ca executarea lucrărilor programate să înceapă imediat, deschizând în acest scop credite speciale extraordinare, iar comandantul Corpului de Armată era rugat să stăruie ca să fie pus la dispoziție cât mai grabnic personalul necesar pentru începerea lucrărilor.¹⁷

În răspunsul său, Corpul 6 Armată arăta că Ministerul Aerului și Marinei făcea cunoscut că în dorința de a construi cât mai urgent o nouă Aerogară la Timișoara, pe islazul comunei Moșnița, Primăria s-a oferit a realiza supravegherea tehnică și a pune la dispoziție materialele necesare, precizând însă că nu avea la dispoziție mâna de lucru necesară. Drept urmare, comandamentul întreprinzând demersurile necesare pe lângă Marele Cartier General, acesta s-a interesat dacă întreținerea oamenilor era plătită de către Primărie.¹⁸

În privința parcurilor orașului, un referat din 22 iulie 1941 evidențiază că lucrările de curățire a parcurilor se executau zilnic (timp de trei ore dimineața, când se ridicau gunoaietele), iar udatul aleelor se realiza cam de două ori pe săptămână, operațiune neputându-se executa de mai multe ori deoarece personalul

¹⁶ Ibid., 196.

¹⁷ SJANT, *fond Primăria municipiului Timișoara*, d. 5/1941, 376.

¹⁸ Ibid., 377. Pentru problema construirii în perioada interbelică a unui aeroport și a aerogării aferente, vezi Vasile Rămneanțu, *Activitatea primăriei municipiului Timișoara în perioada 1919–1940* (Cluj-Napoca: Mega, 2015), 138–158.

de care dispunea Primăria în acest sens era redus (probabil din cauza concentrărilor militare – n.n.).

Pe de altă parte, se arăta că locuitorii orașului aruncau resturi de ziare, hârtii, alte lucruri pe jos, mai ales că lipseau coșurile de colectat resturile (existente în trecut)¹⁹, iar într-o adresă către Prefectul județului acesta era înștiințat că Primăria în acel moment nu putea completa stocul acestor cutii datorită lipsei fondurilor și a materialelor necesare.²⁰ Într-o altă adresă către Prefect se arăta că în vederea recrutării unui personal mai destoinic s-a prevăzut în bugetul pe anul 1939 o salarizare mai bună, dar nu a mai fost timp să fie selecționat personalul necesar și să se recruteze altul mai bun deoarece au început concentrările și, astfel, pentru curățenia orașului au rămas tot oamenii bătrâni și infirmii.²¹ În aceste condiții au fost luate măsuri severe de control și supraveghere, fiind aplicate la nevoie pedepse și concedieri în rândul supraveghetorilor de circumscripții și chiar a unor muncitori. Tot pentru o curățenie mai bună a Timișoarei, Regia intenționa să mecanizeze o parte a operațiunii de măturat, prevăzând încă din anul 1940 sumele necesare pentru achiziționarea a două măturătoare și aspiratoare, care însă nu au putut fi cumpărate deoarece nu s-a prezentat nici un ofertant. Se preciza că nu exista nici în viitor speranțe mai mari să se realizeze o mecanizare mai amplă a acestui sector deoarece cea mai mare parte a pavajului în Timișoara era prea rudimentar pentru a se putea curăța mecanic, iar pe de altă parte o mecanizare mai cuprinzătoare cerea o investiție mai mare în condițiile în care mijloacele financiare acordate Serviciului de curățire a străzilor conform legislației (în speță prin Legea administrativă) erau atât de reduse încât nu ajungeau nici pentru acoperirea a 20% a cheltuielilor efective “ce le avem numai cu plata muncitorilor și întreținerea vehiculelor și a animalelor”.

În finalul referatului se sublinia că lucrurile trebuiau îmbunătățite, o soluție fiind ca pe lângă sumele acordate prin Legea administrativă să fie impuse alte taxe pentru a acoperi nevoile financiare din acest domeniu, precum și o repartizare mai echitabilă a sarcinilor publice.²²

În anul 1941, Primăria municipiului Timișoara avea în subordinea sa o serie de întreprinderi constituite în Regia publică comercială “Stabilimentele economice ale municipiului Timișoara” (S.E.T.) din componența cărora făceau parte Cinematografele comunale, Lăptăria comunală, Băile populare și plaja, Casa de amanet, Serviciul pompelor funebre, Carierele de piatră și nisip, Fabrica de cărămidă, Abatorul comunal, Fabrica de gheață și Întreprinderile fizico-chimice “Afit”. Tot de Primărie depindeau Regia publică comercială Întreprinderile

¹⁹ Ibid., 394.

²⁰ Ibid., 396.

²¹ Ibid., 348.

²² Ibid., 349.

Electro-Mecanice, precum și Regia publică comercială Întreprinderile municipiului Timișoara pentru Alimentarea cu Apă, Canalizare, Hornărit și Salubritate.²³

Din punct de vedere financiar, Ministerul Afacerilor Interne a aprobat bugetul S.E.T. pe anul 1941 având la venituri și cheltuieli suma totală de 76.791 de lei (în loc de 80.791 de lei).²⁴ În ședința din 1 august 1941 s-a hotărât modificarea bugetului, fiind necesară majorarea alocațiilor bugetare la unele articole, fie din cauza prețurilor mereu crescânde la materialele necesare întreprinderilor, fie că nu s-au putut prevedea la întocmirea bugetului unele cheltuieli (de exemplu la Lăptărie pentru repararea instalațiilor de exploatare).²⁵ În consecință, Consiliul de administrație a aprobat modificarea bugetului, acesta urmând a fi aprobat și de către Ministerul Afacerilor Interne.²⁶

O altă modificare bugetară a avut loc în octombrie 1941, cauzele fiind aceleași și, drept urmare, la unele articole bugetare creditele erau complet epuizate.²⁷

La 31 decembrie 1941 bilanțul și contul de profit și pierderi la S.E.T. se prezenta astfel: beneficiul net era de 3.894.249 lei, fiind în plus față de anul 1940 cu 1.894.249 lei, rezultatul fiind apreciat ca destul de satisfăcător ținându-se cont de conjunctura comercială nefavorabilă, exploatarea Regiei cu profil economico-comercial având mult de suferit în activitatea lor datorită diferitelor restricții impuse, precum și a neajunsurilor ivite în procurarea materiilor prime necesare la realizarea producției, a greutăților de a primi vagoanele pentru transportul materialelor cumpărate sau vândute.²⁸

În rezumat, situația statistică se prezenta astfel: la venituri suma era de 68.178.569 de lei, la cheltuieli era de 60.488.547 lei, beneficiul brut fiind de 7.690.022 de lei.²⁹ Pe ramuri de exploatare în beneficiu au fost Abatorul, Fabrica de gheață, Băile populare, Pompele funebre, Cariera de nisip, Cinematografele, iar în pierdere Lăptăria, Casa de amanet, Fabrica de cărămidă, Cariera de nisip, "Afit".³⁰ Bilanțul a fost înaintat primarului spre ratificare, urmând ca apoi să fie aprobat de către Ministerul Afacerilor Interne, Direcția Exploatarei Comunale, care și-a dat avizul cu unele modificări.³¹

²³ Ibid., 9.

²⁴ Ibid., d. 1/1941, 92–93.

²⁵ Ibid., 179–180.

²⁶ Ibid., 186–187.

²⁷ Ibid., 225.

²⁸ SJANT, *fond Stabilimentele Economice ale municipiului Timișoara*, d. 7/1942–1943, 23.

²⁹ Ibid., 25.

³⁰ Ibid., 26.

³¹ Ibid., 69.

În privința contului de gestiune pe anul 1941, S.E.T. a avut un buget cu prevederi atât la venituri cât și la cheltuieli de 82.141.672 de lei, iar față de totalul acestor venituri s-au realizat 76.995.843 lei, în această sumă fiind cuprins și soldul cassei reportat din anul 1940 și încasat la venituri de ordine și extraordinare de 5.350.672 lei.

Cinematografele, Abatorul, Pompele funebre au realizat venituri peste prevederile bugetare, Consiliul de Administrație aprobând atât operațiunile de venituri cât și cele de cheltuieli, cu un total la venituri de 76.995.843 lei, iar la cheltuieli de 73.891.372 lei și un excedent de casă de 3.104.471 de lei, care a fost apoi ratificat de către primar și aprobat de Ministerul Afacerilor Interne.³²

Recapitulația prevederilor bugetare S.E.T. pe 1941 era următoarea: venituri ordinare: 64.840.000 lei; extraordinare: 49.000 lei; cu destinație specială: 11.902.000 lei; total: 76.791 lei; Cheltuieli: ordinare: 61.159.000 lei; extraordinare: 3.630.000 lei; cu destinație specială: 11.902.000 lei; total: 76.791.000 lei.³³

În privința întreprinderilor comunale, în anul 1941 producția de energie electrică produsă de către Uzina electrică comunală a fost de 26.253.108 kilowat/ore.³⁴

Abatorul comunal deservea în 1941 atât Fabrica de conserve cât și măcelari angroșiști sau exportatori, iar pentru siguranța cărnii solicita cumpărarea unui compresor de rezervă necesar frigoriferului.³⁵

Situația statistică a animalelor tăiate la Abatorul municipiului Timișoara pe anul pe care îl analizăm se prezenta astfel: tăieri normale: 78.381; tăieri de necesitate: 1.914, cele mai multe animale sacrificate fiind porcii.³⁶

În privința Cinematografelor comunale s-a hotărât, pentru a face față cerințelor și a nu fi micșorat randamentul mare al acestei exploatare, redeschiderea cinematografului Select. Totodată, se impuneau imperios și executarea unor reparații urgente la toate edificiile exploatare (de exemplu s-a zugrăvit și vopsit întregul interior al edificiului cinematografic Capitol, vezi d. 56/1941–1942, 67). În privința veniturilor, cinematografele au realizat cu mult peste prevederile bugetare, având în plus suma de 5.013.277 lei.³⁷

La 13 ianuarie 1941, Consiliul de Administrație al Regiei publice comerciale, Stabilimentele Economice ale municipiului Timișoara a luat în discuție posibilitatea cumpărării inventarului cinematografului *Scala*³⁸, dispunându-se a se

³² Ibid., 27–29.

³³ Ibid., d. 60/1941, 35.

³⁴ Nicolae Ilieșiu, *Timișoara. Monografie istorică* (Timișoara: Planetarium, 2003), 332.

³⁵ SJANT, *fond Stabilimentele Economice ale municipiului Timișoara*, d. 1/1941, 266–267.

³⁶ Ibid., d. 56/1941–1942, 43.

³⁷ Ibid., d. 1/1941, 183.

³⁸ Ibid., 36.

redacta proiectele definitive ale contractelor referitoare la vânzarea-cumpărarea inventarului acestui cinematograf și la închirierea edificiului *Scala*. O zi mai târziu au fost aprobate contractele de mai sus (factorii de decizie fiind de acord și cu convenția de preluare a unor creanțe de la diferitele case de filme)³⁹ și, drept urmare, începând cu data de 15 ianuarie 1941 Cinematograful *Scala* a trecut în patrimoniul S.E.T.⁴⁰

Și în cursul anului 1941 Lăptăria comunală a creat serioase probleme conducerii S.E.T. și Primăriei, în cadrul ședinței din 3 februarie 1941 discutându-se situația exploatării acesteia, constatându-se că mașinile erau vechi, clădirea nu corespundea, iar apa era de proastă calitate.

În consecință, s-a solicitat ca pentru a nu fi sistată funcționarea întreprinderii la 1 aprilie, când temperatura creștea, să fie procurate imediat mașini și aparate în valoare de circa 3.000.000 de lei, precum și să se execute reparații și transformări de circa 500.000 de lei.

Consiliul de Administrație, având în vedere că Lăptăria comunală era o instituție de utilitate publică prin scopul social pe care îl îndeplinea, a decis continuarea activității, cu condiția de a se cere Primăriei un avans de 3.000.000 de lei, care să fie înscris în proiectul de buget al Regiei S.E.T., înaintându-se în acest scop un memoriu cu calculul de rentabilitate al acestei exploatări, hotărându-se însă să nu se execute nicio investiție până nu va fi aprobat avansul cerut de la Primărie.⁴¹

La 16 aprilie, Comitetul de Direcție a discutat din nou chestiunea Lăptăriei comunale, iar după ample dezbateri, ținându-se seama că Primăria nu a putut introduce în bugetul său suma necesară investițiilor, analizându-se și ofertele făcute S.E.T.-ului de către “Timișoara Federala Mixtă a Societății Cooperative” privind luarea în arendă a Lăptăriei, a hotărât că darea în arendă în condiții bune ar constitui cea mai bună soluție pentru rezolvarea imediată a crizei, decizia finală amânându-se până când S.E.T.-ul va ajunge să dispună de un capital destul de mare pentru a soluționa definitiv problema. Au fost stabilite și condițiile minime pentru eventuala arendare, care prevedeau printre altele: arendarea să se facă pe maxim 10 ani; să se țină seama de aprovizionarea cu lapte în primul rând a populației orașului și, în acest sens, arendatorul trebuia să-și asume obligația de a alimenta, la cerere, cu lapte toate instituțiile publice din Timișoara și să înființeze centre de desfacere pe cartiere; să fie întocmit de către Serviciul Tehnic al S.E.T. un program minimal de investiții și de dezvoltare a Lăptăriei, iar la expirarea contractului

³⁹ Ibid., 41–44.

⁴⁰ Ibid., d. 54/1941, f. 7.

⁴¹ Ibid., d. 1/1941, 60–61. Despre situația Lăptăriei comunale din perioada dintre cele două războaie mondiale, vezi Rămneanțu, *Activitatea primăriei municipiului Timișoara*, 264–272.

arendatorul se obliga să predea toate instalațiile vechi și noi în stare bună; S.E.T.-ul urma să primească drept arendă o sumă fixă, care ar reprezenta procentul legal la capitalul investit în acel moment în întreprindere și, în plus, un procent din venitul brut.⁴²

În cadrul ședinței din 23 mai s-a anunțat că tratativele purtate cu “Federala” nu s-au finalizat, aceasta declarând că nu mai dorește realizarea înțelegerii, dar apoi a înaintat o nouă ofertă. Față de această situație, Consiliul de Administrație a hotărât continuarea tratativelor cu “Timișoara Federala Mixtă a Societății Cooperative”, cerându-i-se să răspundă în cel mai scurt timp dacă accepta condițiile propuse.⁴³ Totodată se aprecia că pentru a se ieși din deficit era necesară o producție de cel puțin 1000 de litri de lapte pe zi, care ar acoperi cheltuielile de regie din acel moment.⁴⁴

La 10 iunie 1941 au fost reluate discuțiile privind stadiul tratativelor cu “Timișoara Federala Mixtă a Societății Cooperative” discutându-se pretențiile acesteia. Astfel, durata arendei era de 10 ani, aceasta (minimă de 150.000 de lei anual pe primii doi ani și 180.000 de lei pe următorii 8) era plătită trimestrial și anticipativ, “Federala” se obliga să efectueze investiții de mașini și instalații noi în valoare de 4.000.000 de lei, însă cu condiția ca acestea să fie preluate de S.E.T. la expirarea termenului de arendă la valoarea lor din acel moment și, totodată, își rezerva dreptul de a întreprinde lucrări peste plan pentru amplificarea întreprinderii fără ca S.E.T. să poată refuza inițiativa respectivă.

Consiliul de Administrație a ajuns la următoarele concluzii: să se impună “Federalei” amortizarea integrală a mașinilor și noilor investiții în decursul duratei de arendare, acestea urmând a fi trecute la data expirării contractului fără nicio contravaloare în proprietatea S.E.T.-ului, iar în cazul în care “Federala” nu accepta această condiție, să i se propună ca S.E.T.-ul să nu fie obligat să preia mașinile și investițiile făcute de chiriaș, ci să-și rezerve numai dreptul de a le prelua. Consiliul de Administrație a luat act de faptul că Lăptăria lucra în deficit, iar pentru rentabilizarea acesteia erau necesare investiții de circa 3.000.000 de lei, bani de care S.E.T.-ul nu dispunea, astfel încât o arendare era binevenită din toate punctele de vedere, propunând continuarea tratativelor cu “Federala”.⁴⁵

---

⁴² Ibid., 113.

⁴³ Ibid., 123–125. Pe lângă cele propuse anterior, se avea în vedere revizuirea pretențiilor bănești făcându-se concesiile posibile; dacă se înfăptuiau investiții peste planul tehnic minimal, răscumpărarea acestora după cei 10 ani se va realiza printr-o convenție aparte.

⁴⁴ Ibid., 134. Lăptăria comunală vindea lapte pasteurizat, unt și smântână. În prima parte a anului 1941, media lunară a laptelui vândut a fost de 16.600 de litri sau de 550 de litri zilnic, iar untul și smântâna s-au produs și vândut doar în lunile martie-aprilie.

⁴⁵ Ibid., 140–142.

Peste doar câteva zile a avut loc o nouă ședință a Consiliului de Administrație, în cursul căreia s-a precizat că în toamna anului 1940 situația aprovizionării cu lapte a populației orașului a devenit atât de acută încât la 12 noiembrie s-a decis repunerea Lăptăriei în funcțiune. În situația de atunci, principala greutate întâmpinată în cadrul procesului de producție-colectare a laptelui de la sate părea oarecum înlăturată prin posibilitatea care se întrededa în acel moment de organizare a satelor. Drept urmare, au fost făcute de urgență reparațiile necesare repunerii în funcțiune a instalațiilor și, la 14 ianuarie 1941, Lăptăria a reînceput să funcționeze.

Dar sumele necesare pentru investiții nu existau, Primăria neputând acorda niciun sprijin, constatându-se și faptul că organizarea satelor și colectarea laptelui la producător era posibilă numai în colaborare cu organizațiile cooperatiste. Au fost făcute intervenții și la Institutul Național al Cooperativelor, cerându-i-se colaborarea prin organizațiile sale de la sate, dar nu s-a primit niciun răspuns și, astfel, au fost duse tratative cu “Federala” în urma cărora a fost elaborat un proiect de contract. Se sublinia din nou că problema colectării laptelui de la sate rămânea pentru Regie o chestiune greu de rezolvat fără colaborarea cooperativelor sătești, în timp ce pentru “Federală” aceasta se rezolva foarte ușor. Obligația impusă “Federalei” de a aproviziona instituțiile sociale locale și de a furniza pe piață maxim 5000 de litri de lapte zilnic, cantitate rar atinsă de către Lăptărie în trecut, dovedea grija Regiei față de populația nevoiașă a Timișoarei, iar venitul din arendă, deși modest, asigura în cazul cel mai rău serviciul de capital. Drept urmare, Consiliul i-a autorizat pe primar și pe directorul Regiei să semneze contractul de arendare cu “Federala”.⁴⁶

Dar Direcțiunea Exploatării Comunale din Ministerul Afacerilor Interne a considerat greșită procedura în chestiunea arendării Lăptăriei Comunale deoarece Regia nu putea să dispună arendarea unei exploatări care i-a fost dată în administrație directă, această decizie putând fi luată numai de către Primărie. Consiliul de Administrație a propus în aceste condiții (luând în considerare lipsa de rentabilitate a întreprinderii, precum și greutățile materiale ale Regiei de a face viabilă această exploatare în împrejurările din acel moment) Primăriei municipiului Timișoara să readucă Lăptăria comunală în administrația sa.⁴⁷ Drept urmare, la 15 iulie 1941 Lăptăria comunală a fost concesionată de către Primărie “Federalei Octavian Goga”.⁴⁸

În privința situației Horticulturii, Primăria a hotărât ca până la elaborarea și aprobarea regulamentului de organizare și funcționare a serviciilor

⁴⁶ Ibid., 148–151.

⁴⁷ Ibid., 155–156.

⁴⁸ Ibid., d. 7/1941, 24.

Primăriei, Horticultura să devină un serviciu aparte, complet separat de celelalte ale Primăriei.⁴⁹ Vastul program din anii 1940–1941 realizat la toate plantațiile publice (exclusiv “Pădurea Renașterii”) a fost înfăptuit numai prin folosirea puieților produși în pepiniera proprie din Calea Girocului⁵⁰, în anul pe care îl analizăm fiind plantate terenuri virane în Bulevardul Take Ionescu, pe o suprafață de 12.292 de metri pătrați și pe strada Mihail Kogălniceanu, pe o suprafață de 5.663 de metri pătrați.⁵¹

Cărămidăria și Carierele de piatră s-au confruntat și ele cu greutate în anul 1941, raportul de activitate pe luna martie evidențind că, din cauza transporturilor militare pe căile ferate, nu s-au putut primi vagoanele necesare și astfel s-a expedit doar o cantitate mică față de producția realizată, dar în schimb s-a mărit stocul în depozit.⁵² La jumătatea anului, cele două întreprinderi se confruntau cu lipsa materialelor de exploatare și a brațelor de muncă, neputând astfel să dea randamentul normal.⁵³

În privința Casei de amanet, la 23 mai 1941 se aprecia că rezultatele continuau să fie slabe, plasamentul producător de venituri scăzând mereu, atât sumele împrumutate cât și dobânzile mici percepute contribuind la scăderea veniturilor exploatareii, iar pe măsură ce scădea soldul debitorilor se mărea fondul de rulment în numerar al Casei.⁵⁴

Mai trebuie semnalat că în decursul anului 1941 Regia S.E.T. a executat lucrări edilitare de folos obștesc precum întreținerea edificiilor, construcții de edificii noi și de instalații.⁵⁵

La 12 aprilie 1941, prefectul județului Timiș-Torontal semnala primarului municipiului Timișoara că în ședința Consiliului de colaborare s-a semnalat situația precară a pazei orașului Timișoara, în special în zona periferiei, Pădurea Verde, parcul Rozelor, malul Bega etc., datorată lipsei personalului polițienesc. Avându-se în vedere că interesele populației reclamau o pază și siguranță perfectă și ținându-se cont că sergenții de stradă nu erau suficienți pentru îndeplinirea misiunii lor de a păzi un oraș cu o suprafață atât de mare și cu o populație numeroasă, primarul municipiului era rugat să pună la dispoziția Chesturii Poliției Timișoarei întregul personal de la poliția comunală pentru a ajuta la paza orașului, atribuțiile din acel moment încredințate poliției comunale putându-se îndeplini simultan cu paza Timișoarei. Se spera că

⁴⁹ *Dacia*, 18 aprilie 1941, 7.

⁵⁰ Ilieșiu, *Timișoara*, 348.

⁵¹ *Ibid.*, 350.

⁵² SJANT, *fond Stabilimetele Economice ale municipiului Timișoara*, d. 1/1941, 100–101.

⁵³ *Ibid.*, 209.

⁵⁴ *Ibid.*, 134.

⁵⁵ *Ibid.*, d. 56/1941–1942, 65.

prin aceste măsuri infracționalitatea va putea scădea simțitor.⁵⁶ În răspunsul său către prefect, primarul Timișoarei a arătat că au fost luate măsurile pentru întocmirea unui regulament care să reglementeze funcționarea poliției comunale pe viitor.⁵⁷

În condiții de război, Primăria municipiului Timișoara a acordat o atenție deosebită activității sociale. Astfel, încă din 14 ianuarie 1941 au fost acordate ajutoare în lemne de foc pentru familiile sărace cu copii și bătrâni din oraș.⁵⁸ La 21 ianuarie 1941, printr-o decizie a primarului în care se preciza că avându-se în vedere situația precară a familiilor muncitorilor săraci, a șomerilor (care în lipsă de câștiguri nu erau în stare să asigure copiilor mici hrana suficientă), precum și situația grea a bătrânilor, a mamei cu sugari, a familiilor cu mulți copii mici și a Căminelor de zi, se hotăra începerea acțiunii pentru ajutorare cu lapte și pâine a copiilor săraci de la școlile primare și grădinițe, precum și a celorlalte categorii menționate mai sus. În acest scop, Lăptăria și Brutăria comunală puneau la dispoziție laptele și pâinea necesare.⁵⁹

Până la venirea primăverii, Primăria a acordat ajutoare în lemne de foc familiilor sărace din oraș, dar și refugiaților stabiliți în Timișoara⁶⁰, precum și suma de 28.408 lei pe seama Centrului de Ocrotire a copiilor, drept taxă (pe lunile ianuarie-martie 1941) pentru îngrijirea și întreținerea copiilor minori părăsiți și cu apartenența stabilită în municipiu.⁶¹

Problema refugiaților din teritoriile pierdute de către România în vara și la începutul toamnei anului 1940 a constituit o preocupare majoră a conducerii Primăriei Timișoara. Astfel, la 12 aprilie 1941 o adresă către prefectul județului Timiș-Torontal preciza că încă de la începutul lui septembrie 1940, când au sosit în Timișoara primii refugiați, a fost organizat un Birou al refugiaților pe lângă Primărie care a avut grijă să-i încartiruiască pe cei care nu au avut posibilitatea să se stabilească la rude sau cunoștințe. Biroul respectiv a dat de la început locuințe și mâncare gratuită refugiaților până când aceștia și-au primit repartizarea în serviciu sau au fost plasați în localitate de către Oficiul Public de plasare. Până în octombrie 1940, încartiruirile s-au făcut la Căminul de Ucenici

⁵⁶ SJANT, *fond Primăria municipiului Timișoara*, d. 5/1941, 70.

⁵⁷ *Ibid.*, 69.

⁵⁸ *Ibid.*, d. 34/1941, 107.

⁵⁹ *Ibid.*, 85. Se distribuiau câte 0,2 kg de lapte și 0,1 kg de pâine pentru copiii din școlile primare și grădinițe și câte 1 kg de lapte pentru bătrâni, mamele cu sugari, familiilor cu mulți copii mici și Căminelor de zi. Cantitatea zilnică de lapte pentru școli era de 230 litri, iar pentru bătrâni, mame cu sugari, familii cu mulți copii mici și Căminele de zi era de 220 de litri/zi, iar cantitatea de pâine pentru școlile primare și celelalte categorii era de 115 kg/zi. Toate aceste ajutoare erau prevăzute în bugetul Primăriei.

⁶⁰ *Ibid.*, 93, 91.

⁶¹ *Ibid.*, d. 31/1941, 129.

nr. 1, iar apoi s-a înființat o cantină unde s-a servit zilnic mâncare gratuită pe seama celor nevoiași și încă neplasați, iar locuințe gratuite au fost acordate atât familiilor muncitorilor, țăranilor, cât și intelectualilor.⁶² Se sublinia că în acel moment problema plasării refugiaților în Timișoara a fost aproape soluționată, dar că mai erau și refugiați care nu erau mulțumiți cu serviciile ce li se ofereau și, pur și simplu, refuzau plasarea.

În încheierea documentului se preciza că Biroul refugiaților de pe lângă Primăria Timișoara a început să colaboreze cu Asociația refugiaților și expulzaților din localitate, astfel fiind clarificate, prin anchete sociale și informații, situația diferiților refugiați care au înaintat cereri direct la Asociație dar aveau, în majoritatea cazurilor, solicitări și la Primăria municipiului Timișoara.⁶³

În privința studenților refugiați din Nordul Transilvaniei, cantonați și alimentați la Cantina Școlii Politehnice, conducerea Primăriei Timișoara a subvenționat întreținerea acestora, în bugetul Municipiului fiind deschis un credit extraordinar pentru acoperirea cheltuielilor de ajutorare a refugiaților.⁶⁴

Sprijin a fost acordat și elevilor refugiați din teritoriile pierdute de România în 1940, în acest sens mai mulți elevi plecați din Ardealul de Nord, ai căror părinți au rămas în teritoriile cedate (fiind lipsiți astfel complet de mijloacele materiale necesare), au fost plasați la diferite instituții comunale unde li se servea zilnic masa din fondurile Primăriei.⁶⁵

A fost aprobat și un ajutor bănesc pentru procurarea materialului didactic necesar în anul școlar 1941–1942 pentru elevele refugiate care urmau cursurile Liceului industrial de fete (fiind găzduite la Orfelinatul comunal Regina Maria), acestea fiind lipsite de orice mijloace materiale, neavând niciun ajutor din partea părinților rămași în teritoriile cedate.⁶⁶

În primăvara anului 1941 a fost adoptată și o hotărâre administrativă, respectiv conducerile și administrarea Cantinelor populare II și IV, a Căminelor de zi II–V și a Azilului de noapte treceau din atribuțiile șefilor Sectoarelor Administrative, fiind preluate de către Serviciul de Ocrotire Socială pentru a se obține o unitate completă în administrarea acestor instituții.⁶⁷

La 10 noiembrie 1941, ministrul afacerilor interne era informat că

⁶² Ibid., d. 5/1941, 64–65. Statistic, au fost acordate în total 34242 de bonuri la cantină până în 1 aprilie 1941 când aceasta a fost închisă. Muncitorii au primit locuință gratuită în căminul anume amenajat pe seama lor de către Primărie, iar pentru intelectuali au fost rechiziționate camere de hotel. Au fost acordate și ajutoare în bani, îmbrăcăminte, medicamente etc.

⁶³ Ibid., 66.

⁶⁴ Ibid., d. 34/1941, 106.

⁶⁵ Ibid., d. 2/1941, 215. La Căminul de ucenici comunal nr. 3 se servea zilnic masa pentru 28 de elevi, lucru ce se întâmpla și la Orfelinatul comunal Regina Maria etc. Ibid., 216, 248.

⁶⁶ Ibid., 249.

⁶⁷ Ibid., d. 34/1941, 2.

Primăria municipiului Timișoara avea prevăzută în bugetul exercițiului financiar 1941/1942 suma de 729.000 de lei cu scopul de a înființa și susține două cantine populare care urmau a servi masa gratuită celor lipsiți complet de mijloacele necesare traiului. În această sumă intrau toate cheltuielile, chiria localului, salariile angajaților, taxele laterale ale imobilelor închiriate etc., iar punerea în funcțiune a acestor cantine se făcea în fiecare an la data de 1 decembrie, ele urmând să funcționeze până la încheierea exercițiului financiar, adică până la 31 martie.

Dar față de situația existentă, când numărul celor nevoiași a crescut cu mult față de cel din trecut și datorită refugiaților săraci prezenți în municipiu, era necesară înființarea a încă două cantine, care să fie susținute de către Patronaj, urmând a fi aprovizionate din alimentele și materialele, precum și din fondurile bănești adunate de către Consiliul de Patronaj al municipiului. Se sublinia că prin înființarea celor două cantine, pe lângă cele ale Primăriei, s-ar putea întreține circa 1500 de persoane cu mâncare zilnică, precizându-se totodată că organizarea cantinelor subvenționate de Patronaj era în curs de realizare.⁶⁸

În condițiile de război au existat dificultăți în legătură cu aprovizionarea populației municipiului Timișoara, astfel un document de la începutul lunii octombrie 1941 evidențiază că în Sectorul II Administrativ disponibilitățile de cereale erau absolut insuficiente pentru necesitățile locuitorilor din cartierul respectiv.⁶⁹

În ciuda unui an dificil, în care România a intrat în război, Primăria municipiului Timișoara a acordat subvenții unor instituții culturale, precum Teatrului National și Operei Române din Cluj, pentru a servi la plata salariilor personalului auxiliar, cât și pentru procurarea materialului electric și întreținerea instalațiilor pe anul financiar 1941–1942.⁷⁰ De asemenea, edificiul Teatrului comunal a fost cedat spre folosire în mod gratuit Teatrului Național și Operei Române clujene.⁷¹

Au primit subvenții Institutul Social Banat Crișana⁷², cunoscutul istoric Ioan D. Suciu, membru al Institutului de Istorie națională din București, care întreprindea cercetări istorice în Banatul sârbesc⁷³, ziaristul Andrei Kiss, refugiat din Cluj⁷⁴, precum și pictorul Alexandru Popp.⁷⁵

⁶⁸ Ibid., d. 5/1941, 24.

⁶⁹ Ibid., d. 5/1941, 223.

⁷⁰ Ibid., d. 2/1941, 27.

⁷¹ Ibid., 57.

⁷² Ibid., 132.

⁷³ Ibid., 74.

⁷⁴ Ibid., 110.

⁷⁵ Ibid., 27.

Sprijin financiar a fost acordat și Stației Meteorologice din Timișoara⁷⁶, Societății pentru ajutorarea orbilor și slabvăzătorilor de la Așezământul de orbi din Timișoara⁷⁷, Societății pentru protecția animalelor din municipiu, pentru procurarea medicamentelor și pansamentelor necesare.⁷⁸

Și bisericile timișorene s-au bucurat în anul pe care îl analizăm de sprijinul Primăriei, care a acordat subvenții Oficiului parohial ortodox român din Freidorf⁷⁹, celui din Fabric pentru acoperirea cheltuielilor avute cu executarea diferitelor lucrări de reparare a bisericii⁸⁰, Bisercii evanghelice lutherane din Timișoara I pentru cheltuielile de reparare a acesteia⁸¹, Comunității bisericești romano-catolice din Timișoara V pentru cheltuielile de întreținere și de reparare a bisericii respective.⁸²

În anul 1941, conducerea Primăriei municipiului Timișoara a continuat să sprijine învățământul preuniversitar și universitar din capitala Banatului, fiind acordate subvenții Liceului industrial de fete⁸³, celui de băieți⁸⁴, ajutoare unor părinți lipsiți de mijloace materiale pentru ca vâstarele acestora să poată urma școala⁸⁵, burse⁸⁶, fiind scutiți de plata taxelor școlare pe anul 1941–1942 51 de elevi și eleve de la Conservatorul comunal de muzică.⁸⁷

La 5 iunie 1941, prin decizia primarului se aproba donarea imobilului unde s-a construit liceul și internatul de fete “Carmen Sylva” pe seama Episcopiei ortodoxe-române a Timișoarei.⁸⁸ Ministerul Afacerilor Interne a solicitat date privitoare la această decizie, primarul în răspunsul său arătând istoricul școlii, subliniind că în decurs de 22 de ani Ministerul Educației Naționale, ca posesor, și Primăria ca proprietat tabular, nu au contribuit cu niciun ban la întreținerea și amplificarea edificiilor, micile reparații fiind realizate de către Eforie din taxele percepute de la eleve. Dar în acel moment starea edificiilor lăsa foarte mult de dorit, iar în interiorul clădirii aveau loc surpări, toată această situație reclamând reparații urgente pentru evitarea unor degradări majore. Lucrările respective necesitau investiții de peste 9 milioane de lei, inclusiv amplificările

---

⁷⁶ Ibid., 365.

⁷⁷ Ibid., 60.

⁷⁸ Ibid., 135.

⁷⁹ Ibid., 23.

⁸⁰ Ibid., 76.

⁸¹ Ibid., 129.

⁸² Ibid., 309.

⁸³ Ibid., 31.

⁸⁴ Ibid., 57.

⁸⁵ Ibid., 7–10.

⁸⁶ Ibid., 387.

⁸⁷ Ibid., 385.

⁸⁸ Ibid., d. 32/1941, 3.

proiectate, iar Primăria, în împrejurările din acel moment, nu putea contribui, Ministerul Educației Naționale răspunzând mereu Eforiei că nu dispunea de fonduri în acest scop. “În această situație Consiliul Eparhial al Timișoarei care se interesează foarte mult de situația instituțiilor noastre culturale și îndeosebi de educația religioasă-morală a fetelor, a decis preluarea imobilelor”, se arăta în încheierea răspunsului primarului Timișoarei.⁸⁹

Drept urmare, în octombrie 1941, printr-un decret-lege, Municipiul a fost autorizat să cedeze cu titlu gratuit Episcopiei ortodoxe-române un imobil împreună cu terenul în suprafață de 1 jugăr 4316 metri pătrați.⁹⁰

La 15 iulie 1941, a fost adresată conducerii Primăriei Timișoara o cerere din partea Facultății de Științe din Cluj la Timișoara, prin care profesorii Alexandru Borza, V. Stanciu și V. Radu solicitau să fie puse la dispoziția facultății colecțiile Muzeului Banatului din domeniul științelor naturale pentru a fi folosite în procesul de învățământ și pentru a fi aranjate. În urma aprobării directorului Muzeului, conducerea Primăriei a fost de acord în următoarele condiții: împrumutul era realizat pe o perioadă de un an, putându-se reinnoi an de an; Facultatea va ridica întregul material științific existent la Muzeu și nu la alegere; Muzeul pune la dispoziția Facultății numai dulapurile și vitrinele de care se putea dispensa; colecțiile împrumutate rămăneau proprietatea Muzeului, Facultatea obligându-se să le restituie în cazul în care ar pleca din Timișoara ori la cererea Primăriei, dacă aceasta ar hotărî să înființeze la Muzeul Banatului și o secție de științe naturale.⁹¹

În aceleași condiții a fost împrumutată Laboratorului de geologie al Facultății de științe din Cluj la Timișoara și colecția de roci și fosile existentă la Muzeul Banatului pentru a putea fi studiată și prelucrată (în plus, Laboratorul se obliga să întrețină colecția în stare bună și să se îngrijească de conservarea ei).⁹²

Primăria a acordat subvenții Laboratorului de chimie al Școlii Politehnice⁹³, Institutului botanic al Facultății de Științe a “Universității Regele Ferdinand

⁸⁹ Ibid., 13–14. Din memoriul primarului se desprinde faptul că imobilul a fost construit între anii 1902–1905, pe terenul cedat gratuit de Primărie de către Ministerul Instrucțiunii din Ungaria, Comuna donând și cărămidă. În decursul executării construcției și după terminare ei s-a ivit o diferență de cost destul de însemnată și Ministerul ungar, pentru a se degaja de plata acestei diferențe, a renunțat la terenurile primite cu titlu de donație, cât și la supraedificiile executate în favoarea Primăriei. Pe baza acestei renunțări, Primăria și-a intabulat dreptul de proprietate asupra imobilelor în 1912, de atunci rămânând proprietar tabular, posesorul și uzufructuarul de totdeauna fiind Ministerul Educației Naționale.

⁹⁰ Ibid., 25.

⁹¹ Ibid., d. 2/1945, 42. Vezi și Medeleț, Rămneanțu, *Muzeul Banatului*, 180.

⁹² Ibid., 246.

⁹³ Ibid., 237.

l' la Timișoara, sumă necesară și pentru colectarea de semințe și rădăcini de plante vii din diferitele părți ale Banatului pentru secția florei bănățene⁹⁴, Școlii de subingineri electro-mecanici din Cluj la Timișoara pentru amenajarea unui atelier.⁹⁵

Existau și greutăți pe care le-a întâmpinat Primăria în sprijinirea învățământului superior, în acest sens decanul Facultății de Agronomie din Cluj (de fapt, facultatea aparținea Politehnicii din Timișoara), într-o adresă către primar, arăta că lucrările pe care Serviciul Tehnic comunal le întreprindea în localul unde era instalată facultatea menționată mai sus înaintau cu greu, fapt ce cauza prejudicii mari. Drept urmare, se solicita luarea unor măsuri urgente pentru terminarea acestora, facultatea neavând săli de curs și niciun laborator finisat. În răspunsul dat primarul menționa că a fost cercetată situația, evidențiind că situația economică dificilă și sarcinile multiple pe care le avea de îndeplinit Municipiul au făcut ca în buget să fie prevăzută o sumă mai mică pentru lucrările respective, iar formele de îndeplinit pentru aprobarea bugetului și pentru angajarea lucrărilor au făcut ca acestea să înceapă doar la 14 august. La toate acestea s-au adăugat scumpirea materialelor, cât și inexistența unora, lipsa muncitorilor care au fost mobilizați, primarul fiind însă convins că în mare parte lucrările vor fi încheiate până în ianuarie 1942.⁹⁶

Conducerea Primăriei municipiului Timișoara a avut în vedere și sprijinirea învățământului profesional, acordând subvenții Școlii normale de gospodărie urbană (școala de menaj) din Timișoara⁹⁷, alocând bani pentru procurarea de îmbrăcăminte de strictă necesitate pentru ucenicii și ucenicele din căminele comunale de ucenici, care urmau a fi distribuite cu ocazia serbării pomului de Crăciun.⁹⁸

Deoarece toate prețurile alimentelor au crescut simțitor față de cele din anul precedent, deci față de sumele prevăzute în buget, se impunea o majorare a rației de alimente pentru căminele de ucenici și ucenice, pentru "a asigura acestora o mâncare cât mai îndestulătoare, substanțială și bine pregătită", hotărându-se în acest sens mărirea sumei alocate hranei.⁹⁹ În altă ordine de idei, s-a decis ca Secția antialcoolică a Regionalei Bănățene a ASTREI din Timișoara să organizeze conferințe la Căminele comunale de ucenici și ucenice pentru propaganda antialcoolică și combaterea moravurilor ușoare¹⁰⁰.

⁹⁴ Ibid., 108.

⁹⁵ Ibid., d. 3/1941, 126.

⁹⁶ Ibid., d. 5/1941, 531–534.

⁹⁷ Ibid., d. 2/1941, 325.

⁹⁸ Ibid., 392.

⁹⁹ Ibid., 81–82.

¹⁰⁰ Ibid., 116.

În concluzie, evenimentele politico-militare din anii 1940–1941 au avut urmări serioase și asupra Primăriei municipiului Timișoara, care a trebuit să-și desfășoare activitatea într-un cadru legislativ nou, ce se evidenția printr-o centralizare evidentă. În condițiile izbucnirii celui de-al doilea război mondial și apoi a intrării României în conflagrația mondială, bugetul Primăriei Timișoara pe anul 1941 a fost unul de criză, mai mic față de anul precedent, conducerea municipiului trebuind să acopere cheltuielile în urma plasării în capitala Banatului a unor importante instituții culturale și universitare refugiate din Cluj.

Totodată, din bugetul Primăriei au fost alocate importante fonduri pentru întreținerea numeroșilor refugiați din teritoriile pierdute (printre care elevi și studenți) dar și a militarilor germani prezenți în România în urma înțelegerilor dintre cele două guverne.

Toate aceste cheltuieli suplimentare au determinat alocarea unor fonduri diminuate pentru unele instituții culturale din Timișoara, precum Muzeul Banatului sau Biblioteca municipală.

În plan edilitar, Serviciul Tehnic comunal a construit în cursul anului 1941 noi străzi, a executat lucrări de nivelări, a întreținut unele instituții publice, iar Horticultura comunală a realizat noi plantări folosind exclusiv puiți din pepiniera proprie.

Factorii de decizie din Primăria municipiului Timișoara au acordat o atenție deosebită întocmirii unui nou Regulament de construcții care trebuia să țină cont de necesitatea dezvoltării comerțului și industriei, dar care urma să ia în considerare și realitățile geografice ale Timișoarei. Din păcate, lucrările pentru realizarea noului plan nu au putut fi întreprinse în anul pe care îl analizăm din cauza lipsei specialiștilor, care au fost concentrați. Acest fapt a fost resimțit și în celelalte compartimente ale Primăriei, cât și la nivelul întreprinderilor acesteia.

În 1941 se constata faptul că în oraș curățenia lăsa de dorit din diverse cauze precum lipsa de spirit civic din partea locuitorilor, a coșurilor de gunoi, a personalului serviciului în cauză, a utilajelor mecanizate care nu puteau fi procurate datorită lipsei de fonduri.

Primăria deținea în continuare o serie de întreprinderi și instituții, care au trecut și ele în 1941 printr-o serie de dificultăți datorate bugetelor reduse, concentrărilor de personal, scumpirii materiilor prime etc.

În ciuda acestor greutăți, Cinematografele comunale (cu un patrimoniu mărit prin redeschiderea cinematografului “Select” și a achiziționării cinematografului “Scala”), Abatorul, Fabrica de gheață, Băile populare, Pompele funebre, Cariera de nisip, au înregistrat la sfârșitul anului beneficii.

O situația aparte s-a înregistrat la Lăptăria comunală, confruntată cu o criză

majoră din cauza utilajelor învechite, a inexistenței banilor pentru investiții, a greutăților întâmpinate cu colectarea laptelui din mediul rural. Avându-se în vedere importanța întreprinderii pentru aprovizionarea locuitorilor și a instituțiilor sociale din orașul de pe Bega cu lapte și produse lactate, conducerile Primăriei și ale Regiei au decis arendarea Lăptăriei și, după negocieri dificile, aceasta a fost concesionată în vara lui 1941. Trebuie remarcat faptul că în timpul tratativelor factorii decizionali au susținut interesele întreprinderii și, implicit, ale Primăriei, precum și pe cele ale locuitorilor (în special a celor nevoiași) și ale instituțiilor sociale.

În ciuda greutăților evidente, conducerea Primăriei a alocat fonduri importante pentru ajutorare populației sărace din oraș cu bani, hrană, îmbrăcăminte, ca și a celor refugiați, astfel încât problema plasării acestora în locuințe a fost aproape rezolvată în anul anul pe care îl analizăm.

Totodată, Primăria a acordat subvenții instituțiilor culturale (atât celor locale, cât și celor aflate în refugiu), școlilor din învățământul preuniversitar, universitar și profesional, diferitelor culte religioase.

Putem conchide astfel că, în ciuda situației dificile datorată în primul rând războiului, Primăria municipiului Timișoara a reușit să se achite în anul 1941, în bună parte, de atribuțiile pe care le-a avut, menținând astfel Timișoara printre orașele importante ale României.

ACTIVITY OF TIMIȘOARA MAYORALTY DURING WARTIME (THE YEAR 1941)

Abstract

The political-military events from 1940–1941 (territorial concessions and a dictatorial regime installing in Romania) had serious consequences on Timișoara Mayoralty too; it had to work in the circumstances of a new legislation characterized by an excessive centralization. Once with World War II and Romania entering the international conflagration after, the budget of Timișoara Mayoralty was a tight one in 1941, a smaller one than the previous year while the municipality had to back the upkeep of cultural and university institutions coming here from Cluj as the National Theater and Romanian Opera, Faculty of Science of King Ferdinand I University, School for Electromechanical Engineering, etc. Important amounts were at the same time distributed both for upkeep the refugees (pupils and students among them) from the lost territories in Transylvania and the Dobrudja, and the German soldiers who set in Timișoara following the agreements between the governments of Romania and Germany. These extra expenses made the Municipality distribute decreased funds for the local cultural institutions like The Banat Museum or the Town Library, but also for other activities.

The communal Technical Service built in 1941 new streets, undertook works of leveling and maintenance of some public buildings; the Horticultural Service made new plantation

using exclusively saplings from its own nursery. The Mayoralty gave much prominence to a new building Regulations in accordance with trade and industry needs of development and the geographic situation of Timișoara. Unfortunately, the works stipulated by that project couldn't be started for lacking of specialists who were drafted at that time. It was a factor to influence also the other departments of the Mayoralty and the level of its works.

It comes out in 1941 that the town cleaning wasn't satisfactory for lacking the citizens' civic culture, garbage baskets, workers in the field, or mechanical outfits that couldn't have been bought in that money crisis.

For the units the Mayoralty still had, part of them made the trade public Administration --Economic settlements of Timișoara City (S.E. T.); they also passed though the same crisis with the tight budget, drafted personnel, and the raw material rising in the price of, etc.

In spite of all, there were units to have benefits at the end of the year: the public cinema houses (enlarged after Select cinema reopening and Scala cinema buying), Slaughter-house, Ice Fabric, Popular watering places, Funeral furnishers, and the Sand quarry.

The communal dairy registered a special situation, by confronting with a major crisis due to old machineries lack of money to invest in, and difficulties in collecting milk from the rural localities. The Mayoralty and public Administration decided to lease the unit in order to go on with the inhabitants (poor people especially) and social institution providing with milk and dairy produce; the unit was leased in the summer of 1941 after difficult talks. We might note that the decisional factors backed both the interests of the unit and the Mayoralty implicitly, and of the inhabitants (the poor ones mainly) and social institutions during those talks.

Besides of evident difficulties, the Mayoralty succeeded to allot important funds for poor people supporting with money, food and clothes. The leaders of the Mayoralty had also to distribute dwellings to the refugees, and offered them free food up to their locative situations setting. Given Timișoara Mayoralty efforts, such a problem was almost solved in 1941, but the poor refugees were still given money, clothes, food, etc.

The local cultural institutions and the ones that took refuge in Timișoara were given financial support (The National Theatre and Romanian Opera from Cluj were gratis given the building of the communal Theater to work there), and also were the pre-university, university and vocational schools.

We might gather that Timișoara Mayoralty succeeded to carry out in a large measure of its obligations in spite of that difficult situation, and maintained so Timișoara among the important towns in Romania.